

УДК 811.111'342

Ланчуковська Н. В.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Ханіна О. В.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ПРОСОДИЧНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ІГРОВОГО ЗМІСТУ В АНГЛОМОВНОМУ МІНІДИСКУРСІ

Стаття присвячена дослідженню просодичних засобів створення ігрового змісту в семантичному просторі англомовних міні-текстів різної жанрової і функціонально-стилістичної спрямованості. Зокрема, увагу зосереджено на вивченні просодичних особливостей мовних жартів та лімериків. Автор визначає найбільш характерні риси досліджених міні-текстів. У результаті проведеного електроакустичного аналізу було виявлено, що мовний жарт характеризується середньою інтенсивністю, високими параметрами частоти основного тону, прискореним темпом, а також високим спадним і низьким висхідним фінальними тонами. Лімерики відрізняються підвищеною інтенсивністю, середніми характеристиками частоти основного тону, контрастним темпом, а також змішаними завершальними тонами.

Ключові слова: просодія, мовний жарт, лімерик, інтенсивність, частота основного тону, темп, завершальний тон.

Постановка проблеми. Чи можливо уявити людське суспільство, абсолютно позбавлене такої природної системи комунікації, як мова, або зазначене повною відсутністю ігрового елемента в культурі. Який же взаємозв'язок між даними універсалими, і яка роль просодії в реалізації мовної гри?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Учені неодноразово звертали увагу на можливість креативного використання мовних елементів в мовній діяльності, що припускає зміщення акценту з переданого змісту на інтенсифікований план вираження, який ускладнює референцію повідомлення [3, с. 470; 10, с. 1]. У лінгвістичних працях проблема подібного функціонування мови традиційно пов'язується з явищем мовної гри, яке має безліч трактувань, як гранично широких, так і досить вузьких: від ототожнення з мовленням [4, с. 17–18] до розгляду в якості відхилення від норми, мовної девіації або аномалії [1, с. 51, 54; 5, с. 4; 2, с. 8–9, 79, 89].

До теперішнього часу для дослідження мовної гри притягувався великий емпіричний матеріал на різних мовах [7; 6; 9 і тому подібні]. Попри те, що об'єктом дослідження нерідко виступали тексти малого об'єму (анекдоти, заголовки, малі фольклорні жанри та інші) – одиниці, методологічно найбільш зручні для здійснення аналізу [8, с. 515].

Однак досі не відбулося дослідження англомовних міні-текстів різної жанрової і функціонально-стилістичної спрямованості як складових ігрового дискурсу, в якому спостерігається креативне використання фонетичних засобів англійської мови.

Постановка завдання. У зв'язку з вищесказаним актуальність заявленої в статті проблематики обумовлена необхідністю вивчення способів участі фонетичних засобів англійської мови в створенні ігрового дискурсу, що реалізується в міні-текстах з інтенсифікованим планом вираження і відносно низькою мірою інформативності. Одиницями аналізу були вибрані мовні жарти, що представляють універсальний загальномовний тип тексту, типово англійські жанри літератури нонсенсу з яскраво вираженою ідіотнічною складовою.

Предметом дослідження статті є фонетичні та просодичні засоби англійської мови, що беруть участь у створенні ігрового змісту. *Об'єктом* дослідження виступають англомовні міні-тексти різної жанрової і функціонально-стилістичної спрямованості, що містять факти фонетично релевантної мовної креативності.

Основна мета роботи зводиться до виявлення, опису і порівняння просодичних засобів створення ігрового змісту в різних видах англомовного міні-тексту (мовних жартах і лімериках).

Виклад основного матеріалу. Відповідно до мети статті, в роботі застосований *комплексний метод дослідження*, який включає метод наукового аналізу проблеми; формально-структурний, семантичний, контекстуальний види аналізу; порівняно-зіставну методику роботи з мовним матеріалом; статистичний метод.

Застосування методів інструментального аналізу дозволяє встановити об'єктивну картину, яка характеризує роль основних компонентів інтонації:

- 1) ЧОТ (частота основного тону);
- 2) тривалість;
- 3) інтенсивність мовленнєвих відрізків.

Разом з вибором методу експериментального дослідження, необхідною передумовою для отримання надійних висновків про особливості просодичного оформлення англomовного мінідискурсу, є використання комплексу математичних методів, які б дозволили обробити експериментальний матеріал і виконати всебічний аналіз отриманих результатів.

Матеріал дослідження представлений наступними джерелами: спеціалізованим англomовним словником (словник жартів Ф. Меткалфа (Fred Metcalf) "The Penguin Dictionary of Jokes, Wise-cracks, Quips and Quotes" обсягом 310 стор.) [11] і антологією лімериків під редакцією Г. Ріса (Glyn Rees) ("The Mammoth Book of Limericks" обсягом 589 стор.) [12].

З перелічених вище джерел були відібрані наступні одиниці аналізу: 50 мовних жартів і 50 лімериків (виділені методом суцільної вибірки). Таким чином, вузький корпус дослідження склав 100 міні-текстів.

При проведенні комп'ютерного аналізу інтонаційної організації дослідженого матеріалу для виявлення ЧОТ, інтенсивності і тривалості використовувалась програма PRAAT 5.3.8, за допомогою якої була отримана наочна репрезентація інтонограм цього експериментального матеріалу.

Частота дискретизації склала 11025 Гц. Був заданий масштаб ЧОТ, який складав від 60 до 500 Гц, інтенсивність вираховувалась у діапазоні від 0 до 80 дБ, тривалість вимірювалась в мс.

Електроакустичний аналіз проводився в два етапи. На першому етапі проходило розшифрування тексту на отриманих осцилограмах, членування тексту на структурні елементи (початкові ненаголошені склади, корпус, ядро і заядерні склади), а також визначення семантичного центру висловлювання. На другому етапі цього експерименту фізичні дані отриманих інтонограм заносилися у таблиці структурного аналізу, які охоплю-

ють частотні, часові та амплітудні характеристики досліджених висловлювань, а саме:

- 1) характер руху частоти основного тону у висловлюванні;
- 2) час звучання всього висловлювання;
- 3) пікову інтенсивність звучання.

Оброблений таким чином експериментальний матеріал дає можливість розпочати опис даних електроакустичного аналізу.

Одним із провідних акустичних параметрів, який відрізняє висловлювання англomовного мінідискурсу, є зміна частоти основного тону.

При проведенні цього експерименту були розглянуті наступні частотні характеристики:

- 1) значення ЧОТ структурних елементів фраз (Гц);
- 2) характер руху фінального тону в досліджених групах фраз.

Статистична обробка частотних інтервалів цього експериментального матеріалу також підтверджує висновок про те, що частотний інтервал є основним параметром, який відрізняє типи мінідискурсу.

Розглянемо найбільш значимі показники пікової ЧОТ фраз мовного жарту та лімериків в таких структурних елементах, як початковий ненаголошений, перший наголошений склад, ядро та заядерні склади.

Із таблиці 1 видно, що більші середньоарифметичні значення пікової ЧОТ усіх структурних елементів досліджуваних фраз спостерігаються у ядерному складі як в мовному жарті, так і в лімериках. При цьому, частотні показники мовного жарту були дещо вищими за частотні параметри лімериків.

Мелодійний контур досліджуваного матеріалу також показав розбіжності в інтонаційному оформленні мовного жарту і лімериків. Кількість випадків різних типів фінального тону у фразах дослідженого матеріалу надається в таблиці 2.

Виходячи з отриманих результатів, можна зробити висновок, що найбільш частотними термінальними тонами, зареєстрованими у фразах мовного жарту, є високий низхідний (39%) та низький висхідний (21%) тони, в той час як лімерики вирізняються переважанням змішаних тонів (28%).

Наступним інтонаційним параметром, проаналізованим у роботі, була інтенсивність. Під час експериментально-фонетичного дослідження було з'ясовано, що пікове значення інтенсивності припадає на логічно виділене слово.

При проведенні комп'ютерного аналізу розглядалися такі характеристики інтенсивності, як:

Таблиця 1

Середньоарифметичні значення пікової ЧОТ структурних елементів досліджуваних фраз мовного жарту та лимериків (Гц)

Типи мінідискурсу	Пікова ЧОТ			
	початкового ненаголош. складу	наголошен. складу	ядра	з/яд.
мовний жарт	279	324	360	211
лимерики	157	231	283	158

Таблиця 2

Типи фінального тону досліджуваних фраз (%)

Типи мінідискурсу	Мелодійна крива завершення						
	НН ¹	ВН	НВ	ВВ	Н-В	В-Н	Змішані
мовний жарт	9	39	21	2	10	7	12
лимерики	16	19	10	4	15	8	28

Таблиця 3

Середньоарифметичні значення пікової інтенсивності структурних елементів фраз мовного жарту і лимериків та загального діапазону інтенсивності досліджених фраз (dB)

Типи мінідискурсу	Пікова інтенсивність			діапазон інтенсивності
	1 наголош. складу	ядра	з / яд	
мовний жарт	55	71	32	12,5
лимерики	71	86	34	19,1

Таблиця 4

Результати вимірювань середньої тривалості першого наголошеного і ядерного складів, а також середньоскладової тривалості фраз різних типів мінідискурсу (мс)

Типи мінідискурсу	Тривалість		Середньоскладова тривалість фрази
	1 наголошений склад	ядро	
мовний жарт	150	233	194
лимерики	162	386	252

1) максимальні значення інтенсивності першого наголошеного складу, ядра, а також заядерних складів (дБ);

2) діапазон інтенсивності всієї фрази, який обчислюється за формулою:

3) максимальне значення, мінімальне значення.

Результати проведених вимірювань інтенсивності структурних елементів фраз типів мінідискурсу, а також обчислення загального діапазону інтенсивності експериментального матеріалу надані в таблиці 3.

Отримані результати підтверджують той факт, що пікове значення інтенсивності припадає на ядро висловлювання, тобто на семантичний центр фрази. Слід також зазначити, що діапазон інтенсивності у фразах лимериків більший за діапазон інтенсивності у фразах мовного жарту.

Таким чином, результати інструментального аналізу показали, що найвищі показники інтен-

сивності характеризують семантичний центр фраз як у мовному жарті, так і в лимериках.

Не менш важливо розглянути часові характеристики фраз різних типів мінідискурсу, тому що тривалість структурних елементів фраз є фонологічно смислорозрізнавальною ознакою, яка вирізняє найбільш важливі частини висловлювань.

Підчас інструментального аналізу були розглянуті значення тривалості структурних елементів досліджених фраз (початкового ненаголошеного, першого наголошеного, ядерного та заядерних складів).

При проведенні дослідження було встановлено, що найбільш яскраво виражені значення тривалості притаманні першому наголошеному складу та ядру. Результати вимірювань тривалості вищезазначених параметрів подані в таблиці 4.

Підбиваючи підсумки останнього етапу експерименту, потрібно зазначити, що фрази мовного жарту характеризуються уповільненим темпом у той час, як фрази лимериків вирізняються контрастним темпом.

Висновки і пропозиції. Таким чином, в результаті проведеного електроакустичного ана-

¹ У таблиці використовувались наступні скорочення: Н.Н. – низький низхідний тон, В.Н. – високий низхідний тон, Н.В. – низький висхідний тон, В.В. – високий висхідний тон.

лізу було виявлено, що мовний жарт характеризується середньою інтенсивністю, високими параметрами частоти основного тону, прискореним темпом, а також високим спадним і низьким висхідним фінальними тонами. Лімерики відрізняються підвищеною інтенсивністю, середніми характеристиками частоти основного тону, контрастним темпом, а також змішаними завершальними тонами.

Отримані результати, які можуть знайти застосування в складанні творчих завдань, спря-

мованих на розвиток англomовного лінгвокреативного мислення, є джерелом нових знань про просодичну систему англійської мови, взаємодію акустичних образів і графічних форм слів, типи текстів малого об'єму, культуру і літературу країн мови, що вивчається. Робота з ігровими міні-текстами має велику наукову і дидактичну цінність, оскільки активізує когнітивні і комунікативні складові мовних здібностей за рахунок поглиблення знань про мовну систему і підвищення загального рівня мовної культури.

Список літератури:

1. Апресян Ю. Д. Языковые аномалии: типы и функции. *Res Philologica: филологические исследования* / под ред. Д. С. Лихачева. Москва ; Ленинград : Наука, 1990. С. 50–71.
2. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. 2-е изд., испр. Москва : Языки русской культуры, 1999. 896 с.
3. Барт Р. Удовольствие от текста. *Барт Р. Избранные работы: семиотика, поэтика* / пер. с фр., сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова. Москва : Прогресс, 1989. С. 462–518.
4. Вдовиченко А. В. Наука об игре. Античные и дискурсивные представления об объекте лингвистики. *Логический анализ языка. Концептуальные поля игры* / под ред. Н. Д. Арутюновой. Москва : Индрик, 2006. С. 17–29.
5. Гридина Т. А. Языковая игра: стереотип и творчество. Екатеринбург : Урал. ГПИ, 1996. 215 с.
6. Евстафьева М. А. Когнитивные стратегии языковой игры: на материале русскоязычных и англоязычных анекдотов : дисс. ... канд. филол. наук. Калининград, 2006. 199 с.
7. Журавлева О. В. Когнитивные модели языковой игры: на материале заголовков русских и английских публицистических изданий : дисс. ... канд. филол. наук. Барнаул, 2002. 207 с.
8. Кубрякова Е. С. Язык и знание. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
9. Куманицина Е. И. Лингвокреативный аспект англоязычной массовой коммуникации: языковая игра в британских и североамериканских масс-медиа : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Волгоград, 2006. 25 с.
10. Crystal D. *Language Play*. Chicago : The University of Chicago Press, 2001. 249 p.
11. Metcalf F. *The Penguin Dictionary of Jokes, Wisecracks, Quips and Quotes*. London : Penguin Books, 2009. 310 p.
12. *The Mammoth Book of Limericks* / ed. by Glyn Rees. London, Philadelphia : Running Press, 2008. 589 p.

ПРОСОДИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА СОЗДАНИЯ ИГРОВОГО СМЫСЛА В АНГЛОЯЗЫЧНОМ МИНИДИСКУРСЕ

Статья посвящена исследованию просодических средств создания игрового смысла в семантическом пространстве англоязычных мини-текстов различной жанровой и функционально-стилистической направленности. В частности, внимание сосредоточено на изучении просодических особенностей языковых шуток и лимериков. Автор определяет наиболее характерные черты исследованных мини-текстов. В результате проведённого электроакустического анализа было выявлено, что языковая шутка характеризуется средней интенсивностью, высокими параметрами частоты основного тона, ускоренным темпом, а также высоким нисходящим и низким восходящим финальными тонами. Лимерики отличаются повышенной интенсивностью, средними характеристиками частоты основного тона, контрастным темпом, а также смешанными завершающими тонами.

Ключевые слова: просодия, языковая шутка, лимерик, интенсивность, частота основного тона, темп, завершающий тон.

PROSODIC REALISATION OF WORDPLAY IN ENGLISH MINIDISCOURSE

The article is devoted to the study of prosodic means of creating wordplay in the English mini-texts of various genres. In particular, attention is focused on the study of prosodic features of language jokes and limericks. The author identifies the most characteristic features of the studied mini-texts. As a result of the electroacoustic analysis, it was revealed that the language joke is characterized by medium intensity, high parameters of the fundamental tone frequency, accelerated tempo, and also high downward and low ascending final tones. Limerics are distinguished by increased intensity, average characteristics of the pitch frequency, a contrasting pace, and mixed final tones.

Key words: prosody, language joke, limerick, intensity, pitch frequency, tempo, final tone.